

РЕЦЕНЗИЯ

от

Проф. д-р Манол Николов Рибов
Научно направление 3.8. „Икономика и управление“
Катедра „Икономика на туризма“
Факултет „Икономика на инфраструктурата“
Университет за Национално и Световно Стопанство
член на научно жури за участие в конкурс за заемане академична длъжност
„доцент“ в професионално направление
„3.9. Туризъм“ (Интегрирано управление на туризма)
обявен в ДВ бр. 87/19.10.2021 с кандидат гл. ас. д-р Теодора Велева Ризова

Рецензията е изготвена на основание **Заповед на Ректора № 3 РК 64/2.12.2021 г.** и **Решение на Научното жури от 4.01.2022 г.** Нейното съдържание е съобразено с изискванията на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Наредбата за развитието на академичния състав в НБУ. В структурно отношение тя е съставена от **пет части, увод и заключение.**

1. Персонална характеристика на кандидата.

Гл. ас д-р Теодора Ризова е единствен кандидат по обявения конкурс. От направената проверка на представените материали за конкурса **нарушения в процедурата не са констатирани.** Спазени са изискванията на чл. 29 (1), 29 б (2), т. 1 и т. 2 от ЗРАСРБ и чл. 60 (1), чл. 61 (1)(2), т. 1 и т. 2 от ППЗРАСРБ. Взети са под внимание и указанията, дадени в Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в Нов български университет – София.

Участникът в конкурса е роден на 13.05.1969 г. **Средното си образование придобива** в 79 СОУ “Индира Ганди”- София с професионална квалификация: Програмист на ЕИМ (1985 г. – 1988 г.) с отличен успех. **Висшето си образование** получава в Нов български университет – София, където през 2006 г. се дипломира като **магистър по международен туризъм.** Завършва висшето си образование с отличен успех и е наградена от Ректора на НБУ с грамота.

От октомври 2010 г. Теодора Ризова е зачислена като **докторант на самостоятелна подготовка** към департамент „Икономика и бизнес администрация“ в Нов български университет. След защитата на докторската и дисертация е назначена за **асистент доктор** към департамент „Администрация и управление“. След успешно положен конкурс на 3.07.2014 г. е преназначена за **главен асистент доктор** в 3.9 Туризъм на Нов български университет.

Д-р Теодора Ризова осъществява активна **административна дейност** в Нов български университет. От 2012 г. до момента е **програмен консултант към ФДЕНО на бакалавърските и магистърските програми** на департамент „Администрация и управление“. Освен това е член на програмния и департаментен съвет. От 2014г е академичен наставник на студенти, участващи по проект „Студентски практики – фаза 1 и 2.

Гл. ас д-р Теодора Ризова е провела по програма Еразъм административна и преподавателска дейност в Университет в гр. Лил – Франция (2016), KPSW - гр. Бидгошч – Полша (2017), Университет в гр. Келце – Полша (2018) и Университет в Хайлброн-Германия (2019).

Кандидатът се отличава с **активната си обществена дейност**. От 2007 г. тя е член на Българската асоциация на експертите в туризма. Освен това е експерт в БИС в областта на стандартизацията на туристическите дейности.

Тя е един от основателите на „Международен воден мост“ за България. Десет години на сайта на Юнеско на Световния ден на водата организира и провежда съвместно със студентите на НБУ представяне на минералните водни ресурси на страната ни с цел популяризиране на курортните туристически дестинации.

Кандидатът се ползва с **добро име между колегите и студентите** и поддържа контакти със **специалистите от практиката**. Тя е добре позната в **деловите среди от туризма**. И това се обяснява не само със стажа и в практиката, но и с това, че е бил преподавател на една не малка част от **ръководния състав на ведомствата и организациите** от сектора туризъм на икономиката.

I. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания и изискванията на Нов Български Университет.

От предоставената от кандидата Теодора Велева Ризова справка за самооценка се вижда, че тя покрива необходимите минимални изисквания за научната, преподавателската и изследователската дейност за заемане на академичната длъжност „доцент“, съобразена с ППЗРАСРБ.¹ и Наредба за развитие на академичния състав на НБУ.

II. Изследователска (творческа) дейност и резултати.

За участие в конкурса д-р Теодора Ризова е представила **2 самостоятелни монографии**, от които едната е **хабилитационен труд**, **1 учебник** в съавторство, **27 статии**, **1 студия**, **16 доклада**, **7 от които на английски** или общо **47 публикации** с обем **1091** страници.

От така представените публикации за рецензиране се приемат **2 монографии** (Б-3, Г-4 № 1), **1 студия** (Г-9 № 1), **1 учебник** в съавторство (Е, №20), **27 статии** и **16 доклада** (Г-7 №1,2,3,4,6,7,8,12,13,15,16,20,21,23,24,25) или общо **47 публикации** **1091** страници.

Таблица 1. Публикации, представени по качествени и количествени признаци.

№	Вид на публикацията	Авторство		Език на публикациите		Номерация в списъка на публикациите	Брой публикации	Брой страници
		Самост.	В съавт.	Бълг.	Англ.			
1	Монографии	2		3		(Б-3, Г-4 №1, Г-10 № 1)	2	590
2	Студии	1		1		(Г-9 №1)	1	134
3	Учебник	1		1		Е-№20	1	50
3	Доклади	16		9	7	(Г-7 № 1,2,3,4,5,6,7,8,9) (Г-7 № 12,13,14,15,16)	1 6	123
4	Статии	27		20	7	(Г-7 №1,2,3,4,5,6,7,8,9, 10,11,12,13,14,15,16, 17,18,19,20,21,22,23, 24,25,26,27)	2 7	194
Общо							47	1091

Приетите за оценка публикации включват **2 самостоятелни монографии** (Б-3, Г-4 №1), **1 учебник** (Е-20), в съавторство; **1 студия** (Г-9 №1), **16 доклади**, изнесени на научни форуми, от които 7 (Г-7 № 2, 3, 6, 8, 14,23,25) са на английски език и **27 научни статии**.

Публикациите на кандидата са рецензирани от хабилитирани преподаватели, предимно от НБУ, УНСС, СУ „Св. Кл. Охридски“. Те са отпечатани в университетски издателства и в „Аскони“ и са популяризирани чрез обичайните канали на книгоразпространението. За публикациите в съавторство дяловото участие на авторите е отбелязано в самите публикации.

2. Оценка на основния научноизследователски труд.

Монографията „**Интегрирано управление на туристическите комплекси**“, представляваща хабилитационния труд на кандидата, засяга широк кръг от проблеми гравитиращи около системите и системообразуващите фактори.

В този контекст са разгледани актуалните проблеми на съвременния туризъм.

Извършена е периодизация на туристическата дейност и е проследено нейното развитие в България. Значително място е отделено на системния подход. Изследвани са теоретичните основи на системите и приложението на синергийния подход към анализа и управлението на туристическата дейност.

В самостоятелна глава е разгледано приложението на системния анализ в българските туристически комплекси. В тази връзка е изследвана системната организация на туристическите комплекси, моделите за анализ на нивата на синергийност в управлението им и по-специално на курортните комплекси като „Албена“, „Златни пясъци“, „Боровец“ и „Пампорово“.

Вниманието на автора е насочено и към интегрираното управление на туристическите комплекси. По-конкретно става въпрос за конкуренцията и системите за управление, финансовото управление, информационните технологии и моделите за хоризонтално и вертикално управление на туристическите комплекси.

Задълбоченият прочит на монографичния труд ми дава основание да откроя следните научни приноси:

1. Разработен е модел за измерване на синергитичността на туристическите комплекси с абривиатура САФВ: С-consistency(системност), А-attractors (атрактори), F- fractals(фрактали), В-bifurcation (бифуркации). На основата на този метод в рамките на организацията и управлението на даден туристически комплекс са установени нива на системни връзки със синергитичен или кибернетичен характер.
2. Чрез метода САФВ, апробиран в пет туристически комплекси са определени организационните диспропорции във функционирането на туристическите комплекси.
3. Въз основа на интегрирания и ситуационен подход са определени факторите, които въздействат върху развитието на туристическите комплекси и на тази база се предлага концептуална рамка на интегрирано управление.
4. Разработен е интегриран модел на управление, който създава условия и възможности за развитие на регионалната икономика.

Предметно-съдържателният анализ показва, че трудът на кандидата притежава достоинства на задълбочено научно изследване с определена практическа насоченост. В него са обхванати всички по-съществени страни на интегрираното управление на туристическите комплекси. Направените от кандидата констатации, изводи и препоръки са резултат на задълбочена продуктивна изследователска дейност, в която и чрез която са постигнати научни резултати за решаване на конкретни познавателни и практически задачи.

3. Оценка на приносите в публикациите извън основния (хабилитационен) труд.

Освен основния хабилитационен труд за участие в конкурса кандидатът е представил още една монография (Група Г, показател 4).

Във втората монография на кандидата „**Аграрен и селски туризъм-преосмисляне на възможностите**“ са разработени идентифициращите признаци различаващи селския от аграрния туризъм. Открити са индикаторите въз основа, на които се изгражда партньорство между селския и аграрен туризъм и се дефинира конкурентоспособността на тези два вида туризъм. Установен е клиентския профил за селския и аграрен туризъм.

Определени са мотивите на потребителите за избор на туризъм в дестинации за селски туризъм.

Разработен е класификатор на туристическите услуги при селския и аграрен туризъм. Установен е ресурсният потенциал за развитие на селския и аграрен туризъм. Диагностицирано е състоянието на селския и аграрен туризъм по райони (планински и полупланински) в страната.

Разработен е алгоритъм за изграждане на обекти за селски и аграрен туризъм. Моделите за устойчиво развитие на предприемаческата дейност в планинските и полупланинските райони са прецизно разработени от автора.

Монографията има научно и познавателно значение и е ценна за специалистите от практиката.

Освен втората монография кандидатът е представил - 27 статии, 16 доклада, 1 студия, 1 учебник (в съавторство) или общо 46 публикации. Анализът на тематичната насоченост на тези публикации ми дава основание да ги обособя в няколко групи, като взаимодействието на включените в тях теми варира от простия обем на идеи до взаимната интеграция на концепции, методологии, процедури, терминология и т.н.

По-конкретно става въпрос за следните пет групи:

1. Влияние на пандемията върху развитието на туризма (Г7 № 1 и № 3);
2. Регионално развитие на туризма (Г7 № 4, 11,14,15,16,18,19, 21,23);
3. Туристически дестинации (Г7 № 8,20);
4. Специализирани видове туризъм (Г7 № 5,7,9,12,13,22,27);
5. Образование и обучение в областта на туризма (Г7 № 6,10,25,26).

Възприетото групиране на публикациите илюстрира систематизирането на окупната тематика.

Първото от разглежданите направления отразява **влиянието на пандемията върху развитието на туризма** (Г7 № 1,3). В публикациите от това направление е представен модел за развитието на туристическата дейност, който може да бъде реализиран в случай на продължаващи затруднения предизвикани от Ковид-19. Последователно са представени причините за рестартига на туризма, както и необходимостта от нови туристически продукти, приоритет на регионализацията пред глобализацията на туристическата дейност.(Г7, № 1,3).

Публикациите от второто тематично направление са свързани с регионалното развитие на туризма (Г7, № 4, 11,14,16,18,19, 21,23).

В него е намерило място развитието на глобалните пазари на хотелски услуги, както и общите тенденции на транснационализация на икономиката (Г7-№4).

Специално внимание е отделено на иновационното развитие на туризма в България и в тази връзка са изяснени въпросите свързани с различните видове иновации (Г7, № 11).

Засегнати са въпросите свързани с изграждане на новия модел за туристическо райониране. Въз основа на опита на България и на другите страни е разработена концепция за туристическо райониране представляваща инструмент за създаване на регионални туристически продукти (Г7-№16).

Представява интерес и публикацията отнасяща се за фолклорния и етнографски туризъм в трансграничен регион Монтана-Ниш. Изследвани са разнообразните туристически пътувания със специфични обекти свързани с материалното и нематериалното културно наследство (Г7, №15).

В ползрението на кандидата е и новаторския модел за развитие на туризма на транграничния регион Монтана – Ниш. С разработения модел за развитие на туризма са предложени полезни за практиката решения свързани с устойчивото и балансирано развитие на изследвания регион, който има потенциал да предлага интегрирани туристически продукти (Г7-№18).

Заслужава внимание и публикацията „Легендите на Северозападна България като инструмент за развитие на туризма в региона Кула-Зайчар-Видин“ (Г7-№19). В нея е разкрит механизма за трансформиране на едно художествено произведение в осъществим туристически маршрут.

В друга публикация“ Нови възможности за развитие на туризма в трансгранични региони чрез трансгранично сътрудничество“ (Г7-№21) е разработен алгоритъма за реализиране на трансгранични проекти в областта на туризма по програми на ЕС Interreg-IPA България- Сърбия, Interreg V-A България- Гърция.

В пъстрата поредица от публикации на кандидата се откроява статията: “Transborder protected territories in Bulgaria – European parks for life“ (Г7-№23). В нея на основата на общоприетите критерии обосновано са представени достойнствата на нашите защитени територии, които предлагат възможности за екотуризъм, носещи ползи за човешкото здраве.

В контекста на изследваната проблематика представлява интерес и „Нови възможности за конкурентоспособен туризъм на Кюстендилски регион чрез интегриран туристически продукт на общините“ (Г7-№ 24).

В този случай става въпрос за хармонично съчетаване на възможностите на общините да предлагат различни специализирани видове туризъм в общ интегриран туристически продукт.

Третото тематично направление е посветено на туристическите дестинации, на техния скрит потенциал и възможностите за оползотворяването му за туризъм (Г7, №8, 20).

Четвъртото тематично направление отнасящо се за специализирани видове туризъм (Г7-№ 5,7,9,12,13,22,27) фокусира вниманието върху специализираните видове туризъм. В него са намерили място наложилите се през XXI век перспективни специализирани видове туризъм и по конкретно става въпрос за развлекателния (Г7-№5), събитийния (Г7-№ 7, орнитоложкия (Г7-№ 22) и фестивалния туризъм (Г7-№ 9).

Петото тематично направление засяга образованието и обучението в областта на туризма (Г7-№ 6,10,25,26). В него са представени ползите от информационните технологии, които дават възможност за провеждане на електронно

обучение в дигитална среда. Представено е авторското мнение за иновативните форми на дистанционно обучение по туризъм (Г7-№6).

Обобщавайки научните и приложни приноси на кандидата извън основния му хабилитационен труд бихме могли да ги представим, както следва:

1. Изведени са обобщения, които имат научно-практическо значение за интегрираното управление на туристическите комплекси.
2. В исторически контекст е разработена периодизация на туристическата дейност в България.
3. Определен е синергитичния ефект от управлението на туристическите комплекси и са разработени синергитични модели за управление на туризма.
4. Операционализирано е финансовото управление и е фокусирано знанието върху ценообразуването на туристическия продукт в курортните комплекси.
5. Изведени са обобщения, които имат теоретично и методологично значение за функционирането на туристическите комплекси в страната.
6. Формулирани са изводи и препоръки за трансгранично сътрудничество в областта на туризма.
7. Установени са общи и трайни тенденции в развитието на специализираните видове туризъм в България.
8. Описани са факторите и механизмите, детерминиращи туристическите дейности по време Ковид-19.
9. Предложен е инструментариум за оценка на ресурсната осигуреност за осъществяване на аграрния и селски туризъм.

3. Цитиране на кандидата от други автори.

От представената справка от информационния център на НБУ „Анализ на цитирания СА – 3 -2021_Библиотека на НБУ_24.03.21 се установи, че кандидатът е цитиран от седем автори.

4. Оценка на резултатите от участието на кандидата в научно-приложни разработки и проекти.

Д-р Теодора Ризова е участвала като експерт и ръководител в разработването на четири международни и четири национални проекта, представени в таблица 2.

Таблица 2.

Разработени проекти.

№	Наименование на проекта	Финансираща организация	Заемана длъжност	Период
1.	По Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“: BG051PO001-3.1.07 „Актуализиране на учебните програми във висшето образование в съответствие с изискванията на пазара на труда“, Проект BG051PO001-3.1.07-0039 „Висшето образование по икономика - фундамент на икономиката на знанието“, Департамент „Бизнес администрация“ НБУ, 2014-2015, на длъжност Ръководител на УТФ Мениджмънт.	Българска стопанска камара и Нов български университет	експерт	2014-2015

2.	Финансиране на проект от Централен фонд за стратегическо развитие към Настоятелството на НБУ за научно-изследователска дейност и участие в Congress „ One world-many cultures“ на Kujawsko-Pomorska Szkoła Wyższa w Bydgoszczy (Полша).	Финансиране на проект от Централен фонд за стратегическо развитие към Настоятелството на НБУ	ръководител	23-25 октомври 2017
3.	Европейски проект „PRO-YOUTH: стратегическо сътрудничество за по-ефикасни схеми на учене на работното място в областта на културно-историческия туризъм“ на European Foundation for Education (EFE), Co-funded by the Erasmus + Programme of the European Union и Българската Стопанска камара в гр. Щутгард (Германия).	Българска Стопанска Камара и НБУ	ръководител	2019-2020
4.	Participated in the project SUSTAN and attended a multiplier event.	Balkan Agency for Sustainable Development (BASD)	експерт	2021
5.	BG 051PO001-3.3.07-0002 „Студентски практики“, МОН, 2013-2015, на длъжност Академичен наставник.	Министерство на образованието и науката	Академичен наставник	2014-2015
6.	BG05 M90 P001-1.021-0393 „Повишаване на професионалните възможности на служителите на фирма „Славянка“- ЕАД, 2.03.2018-30.06.2019 на длъжност лектор в обучение.	Инфогруп БГ	Експерт-лектор	2.03.2018-30.06.2019
7.	BG05M90P001-1.021-0055 „Устойчива заетост чрез инвестиции в човешкия капитал“ на „Гоуст“ ЕООД като лектор в обучение по професия Ресторантьор, код 811060, 1.04.2018-30.06.2019.	Инфогруп БГ	Експерт-лектор	1.04.2018-30.06.2019
8.	„Устойчиво професионално развитие“ с договор BG05M90P001-1.057-0212 като преподавател онлайн и присъствени обучения към „Хепи Фит Груп ООД, 21.07.20-19.10.20.	Инфогруп БГ	Експерт - лектор	21.07.2020-19.10.2020

От представените протоколи и други документи по научно-приложните проекти е видно, че д-р Теодора Ризова е изпълнила в срок и качествено, поетите от нея ангажименти по отношение на възложителя, респ. финансиращата организация.

III Учебна и преподавателска дейност.

В систематизиран вид учебната и преподавателска дейност е както следва:

Теодора Ризова изнася лекционни курсове пред студенти от професионално направление 3.9 Туризъм в ОКС „Бакалавър“ по **шест** учебни дисциплини и **три** учебни дисциплини в ОКС „Магистър“.

Преподавателската дейност на кандидата се отличава с използването на интерактивни средства за обучение. Видно от предоставената справка за дългосрочно атестиране, че той е изпълнил планираните дейности за научна заетост, съгласно плановете за всеки семестър.

Д-р Ризова е изпълнявала нормата за учебна заетост съгласно Наредбата за заетост през целия период над изискуемия норматив (по категория аудиторни 240 часа, извънаудиторни 60 часа), както следва: реализирана натовареност 2014/2015- **356/870**, 2015/2016 -**370/1290**, 2016/2017 -**391/ 1590**, 2017/2018 -**486/1540**, 2018/2019 -**505/1596**, 2019/2020 е **586/1715** часа.

В периода 2014-2021 кандидатът е бил научен ръководител на 36 студенти и е рецензирал - 49 дипломни работи. Освен това редовно участва в комисиите за защита на бакалавърските и магистърски тези и за провеждане на държавните изпити. (380 № 1-

2). Д-р Теодора Ризова активно участва и в практическото обучение на студентите. Тя организира и провежда практиките на студентите по екскурзоводство. (3/39 1-7).

1. Оценки от анкетите на студентите.

От предоставена справка от Център за кариерно развитие и обучителни ресурси в НБУ се вижда, че оценката на кандидата за последните 10 семестъра (5 години) е отличен 4,65 от максимална възможна 5,00 (3-35 № 1).

IV. Административна и обществена дейност.

Участие в колективни органи на управление на НБУ:

От справката за дългосрочно атестиране на кандидата се вижда, че той изпълнява своите академични задължения, свързани с участието му в заседанията на Програмен и Департаментния съвет. Кандидатът е програмен консултант на бакалавърските и магистърските програми към ФДЕНО (2014-2022 г.) (И 44 № 1-4).

1. Обществена активност.

Теодора Ризова е член на Българска асоциация на експертите в туризма(БАЕТ) и изпълнява функцията - експерт по туристически дейности от 2007 (Ж № 23).

2. Привличане на студенти в програмите.

Кандидатът е член на Секция „Туризмъ” към Департамент „Администрация и управление”. Като такъв взема дейно участие в работата на департамента. Участвал е в различни екипи за усъвършенстване на бакалавърската и магистърска програма по туризмъ.

Освен това като Програмен консултант от 2014 до 2021 г. се е включвала в организирането и провеждането на кандидат-студентски кампании.

V. Лични впечатления от кандидата.

Личните ми впечатления от Теодора Ризова са много добри. Тя прави впечатление със своето трудолюбие, отговорност към поставените ѝ задачи и прецизност в тяхното изпълнение. В преподавателската си дейност широко прилага интерактивни средства за обучение, а в научно-изследователската - системно-интегрирания и ситуационния подход. Между студентите и колегите се ползва с авторитет. Добри са и отзивите за нея от браншовите организации в туризма.

Заклучение.

От проверката на документите по конкурса се установи, че нарушения в процедурата по избора за доцент не са допуснати. Спазени са изискванията на чл. 24, ал.1, 27 (4) т. 1 и т. 2 от ЗРАСБРБ и на чл. 53 (1) и (2) и 57 (2) т. 1 и т. 2 от ППЗРАСРБ. Запознаването с документите по конкурса и оценката на публикациите на Теодора Ризова ми дават основание да направя следните изводи:

1. В конкурса тя е единствен кандидат.
2. Притежава образователна и научна степен „доктор”.
3. Заема академичната длъжност главен асистент във висшето учебно заведение, обявило конкурса.
4. Осигурена ѝ е необходимата аудиторна и извънаудиторна заетост.
5. Има публикуван учебник по преподаван курс от нея по основна учебна дисциплина.

6. Изнася лекции в 6 курса от ОКС „Бакалавър” и 3 курса от ОКС „Магистър” на НБУ.
7. Осъществила е научно ръководство на 36 студенти и е рецензирала 49 дипломни работи.
8. Кандидатства в конкурса с достатъчно по количество, несвързана с докторската дисертация научна продукция, включваща 47 труда, съставени от 2 монографии, 1 студия, 1 учебник в съавторство, 16 доклади и 27 статии с общ обем 1091 страници.
9. От представените 47 научни трудове 7 са на английски език.
10. Документирани са 7 цитирания на кандидата от други автори.
11. В своята съвкупност оценените публикации съдържат безспорни научно-приложни приноси, с които се допълва и доразвива научното познание в областта на управление на туризма.

Обобщената ми оценка по критериите и показателите за учебната, научно-изследователска и друга академична дейност, свързана с конкурса показва, че главен асистент д-р Теодора Велева Ризова отговаря на изискванията на чл. 24, ал.1, 27 (4) т. 1 и т. 2 от ЗРАСБРБ и на чл. 53 (1) и (2) и 57 (2) т. 1 и т. 2 от ППЗРАСБРБ, както и на Наредбата за развитие на академичния състав в НБУ за заемане на академичната длъжност „доцент” в професионално направление 3.9 „Туризм” (Интегрирано управление на туризма).

Гр. София
24.01.2022г.

Рецензент: *М. Рибов*
(проф. д-р Манол Рибов)